

FÖRDJUPNING – Prisökningarna sprider sig i ekonomin

Sedan en tid ökar en stor andel av priserna på energi-, livsmedel och andra varor snabbare än normalt. Nu har även många tjänstepriser börjat öka snabbare, vilket illustrerar att inflationsuppgången är bred. Det finns också vissa tecken på att priser höjs även om det inte uppenbart är motiverat utifrån högre kostnader. Lönestatistiken visar hittills inte på högre löneökningar, men i Riksbankens företagsundersökning väntar sig företagen en större löneglidning och de vittnar om att fler nyanställda nu kommer in på högre lönenivåer för att kompensera för den höga inflationen. Det kan vara ett första tecken på spridningseffekter via förväntningar och löner. Riksbanken bedömer att risken för att den höga inflationen biter sig fast i pris- och lönebildningen har ökat. Inflationen väntas nu också vara högre i år och nästa år jämfört med i den föregående bedömningen.

Inflationen har stigit sedan mitten 2021. Inledningsvis var det drivet av stigande energipriser globalt. Nu ökar en stor andel av priserna på energi, livsmedel och andra varor snabbare än normalt. Under de allra senaste månaderna har också ökningstakten i många tjänstepriser stigit, vilket är ett tecken på ett mer inhemskt genererat inflationstryck.

I den här fördjupningen diskuterar vi frågan om inflationsuppgången i Sverige framför allt kan förklaras av snabbt stigande internationellt bestämda kostnader, eller om också andra mekanismer spelar stor roll. Under många år har inflationen varit låg. Bland annat har företagen upplevt att hög konkurrens har bidragit till att det är svårt att höja priser utan att tappa marknadsandelar. Om det nu finns en generellt ökad acceptans för högre priser kan det innebära att även företag som inte har påverkats i så stor utsträckning av ökade kostnader och effekter av pandemin höjer sina priser. Det kan i sin tur vara ett tecken på ett ändrat prissättningsbeteende, och i förlängningen ett ändrat lönesättningsbeteende, och blir därmed en central fråga för penningpolitiken.

I fördjupningen diskuterar vi också utvecklingen av de mer långsiktiga inflationsförväntningarna och om det finns någon tendens till att lönerna har påverkats. Den typen av fördröjd effekt, där högre inflationsförväntningar i sin tur genererar högre priser och löner via högre marginalkostnader, brukar kallas *andrahandseffekt*.

Prissättningen på varor och tjänster enligt teorin

Enligt teorin bestäms företagets prissättning på varor och tjänster av marginalkostnader och prispåslag. *Marginalkostnaderna*, som mäter vad det kostar att producera ytterligare en enhet av det man tillverkar, förklaras av priset på produktionsfaktorerna

och påverkas därför av löner, kapitalkostnader (som hyror och kostnader för maskiner) och priserna på insatsvaror.²⁶ *Prispåslagen*, som vanligtvis beror på konkurrensen och efterfrågeläget, fångar företagets behov och möjlighet av att sätta ett pris som är högre än produktionskostnaden för att få avkastning på investerat kapital.²⁷

Under fjolåret uppgav många företag i olika branscher att kostnaderna stigit successivt. Enligt svaren i Riksbankens företagsundersökning i september berodde utvecklingen på stigande priser på bland annat energi- och insatsvaror samt på kraftigt stigande kostnader för transporter, lagerhållning och logistik.²⁸

Under 2021 bedömde Riksbanken att konsumentpriserna skulle påverkas bland annat via *indirekta effekter* av de högre kostnaderna och att inflationen skulle stiga, speciellt under 2022.²⁹ Det var främst priserna på livsmedel och övriga varor som väntades stiga snabbare, men även vissa tjänstepriser. Utvecklingen har dock gått betydligt snabbare och prisökningarna har spridit sig mer än väntat. Om kostnaderna fortsätter att öka snabbt kommer inflationen antagligen att pressas upp ännu mer. Men, mot bakgrund av att bland annat priserna på många råvaror och leveranser har stabiliserats är det rimligt att förvänta sig att ett flertal kostnadsökningar klingar av så småningom. En viktig faktor för inflationsutvecklingen på sikt blir därmed den inhemska kostnadsutvecklingen och företagets förväntningar om den allmänna prisutvecklingen.

Tjänstepriserna har stigit snabbt de senaste månaderna

Dyrare insatsvaror och högre fraktpriser borde inte påverka tjänstesektorn lika direkt som övriga sektorer, men i Riksbankens företagsundersökningar i fjol vittnade även tjänsteföretagen om stigande kostnader och högre förväntade försäljningspriser. Den bilden bekräftas också av statistik från Konjunkturbarometern (se diagram 51).

Enligt teoriramen ovan kan prishöjningar förklaras av ökande kostnader respektive prispåslag utöver kostnader. Prispåslaget kan i det här sammanhanget ses som en sammanslagning av faktorerna "konkurrens" och "efterfrågan". Enligt staplarna i diagram 51 har prispåslaget blivit gradvis mer positivt och nådde sitt högsta värde under första kvartalet 2022. De här enkätsvaren tyder alltså på att tjänsteföretagens prispåslag stiger.

Ökningstakten i de svenska tjänstepriserna var låg under 2020 då pandemirestriktioner begränsade efterfrågan på tjänster. Ökningstakten steg under 2021, delvis till följd av att många pandemirestriktioner lättades och efterfrågan på tjänster steg

²⁶ Produktiviteten påverkar också marginalkostnaderna liksom växelkursen. Det går åt mindre resurser för att tillverka ytterligare en enhet om produktiviteten är hög. Om kronan är stark behöver svenska företag betala mindre i svenska kronor för importerade insatsvaror.

²⁷ För en diskussion om företagets prissättning se fördjupningen "Kostnadsutvecklingen och inflationen" i *Penningspolitisk rapport*, juli 2013, Sveriges riksbank.

²⁸ Se "Hittar man en komponent, är det en annan som saknas", *Riksbankens företagsundersökning*, september 2021, Sveriges riksbank.

²⁹ Ett exempel på en indirekt effekt är högre bränslekostnader som leder till dyrare transporter och därmed till högre kostnader för alla varor som transporteras med lastbil.

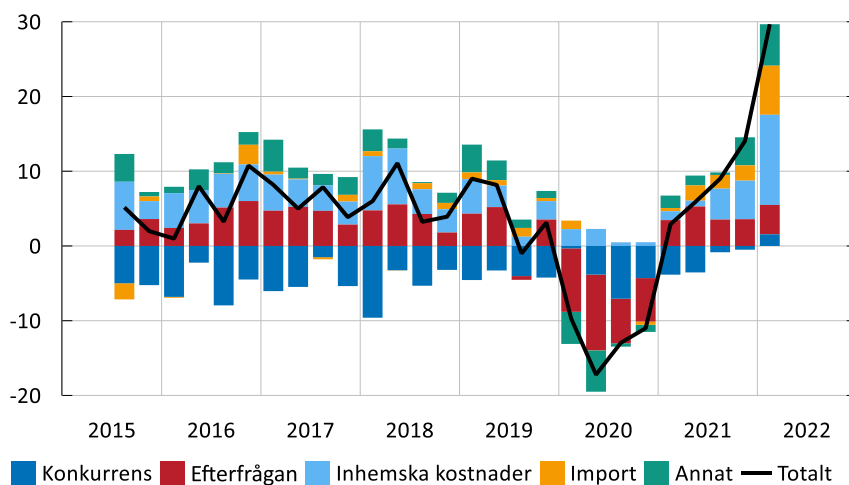
snabbt. Denna utveckling har fortsatt i år och enligt Riksbankens senaste företagsundersökning väntas också försäljningen av resor, restaurangbesök och hotellnätter fortsätta att öka.³⁰

Men, det som sticker ut tydligast i diagram 51 är faktorer som skulle kunna sorteras in under begreppet marginalkostnader. De inhemska kostnaderna har alltid haft ett positivt bidrag men aldrig lika högt som under det första kvartalet 2022. Enligt Riksbankens företagsundersökning påverkas kostnadsutvecklingen inom tjänstesektorn just nu framför allt av stigande löner. Det i sin tur beror på bristen på arbetskraft och den hårda konkurrensen om den. Det är också sannolikt att tjänstesektorn känner av högre driftskostnader och hyror för lokaler samt ökade transportkostnader, även om dessa poster generellt utgör en mindre andel av tjänstesektorns produktionskostnader. Även förklaringsfaktorn ”importerade kostnader” har stigit snabbt och här kan försvagningen av växelkursen spela en viss roll.

Förklaringsfaktorn som benämns ”annat” har också bidragit till höjda priser, enligt enkätsvaren, vilket skulle kunna vara ett tecken på att vissa priser höjs utan någon direkt koppling till högre kostnader eller hög efterfrågan.

Diagram 51. Drivkraften bakom prisförändringar bland företag inom tjänstesektorn

Nettotal

Anm. Företagen i tjänstebanscherorna svarar på om priserna har stigit eller sjunkit det senaste kvartalet och anger vilken faktor som varit den viktigaste för att förklara prisutvecklingen.

Källor: Konjunkturinstitutet och Riksbanken.

Påverkar den höga inflationen även sektorer där kostnaderna inte ökat?

Frågan är om delar av den allmänna prisuppgången kan förklaras av andra mekanismer än direkta och indirekta effekter av högre kostnader och dyrare insatsvaror. Inflationen har varit låg under många år och i den miljön har det varit svårt att höja priser utan att sticka ut, speciellt när konkurrensen också är hård. Nu när en mängd

³⁰ Se ”Alla pratar om problemen, ingen om hur bra det går”, *Riksbankens företagsundersökning*, maj 2022, Sveriges riksbank.

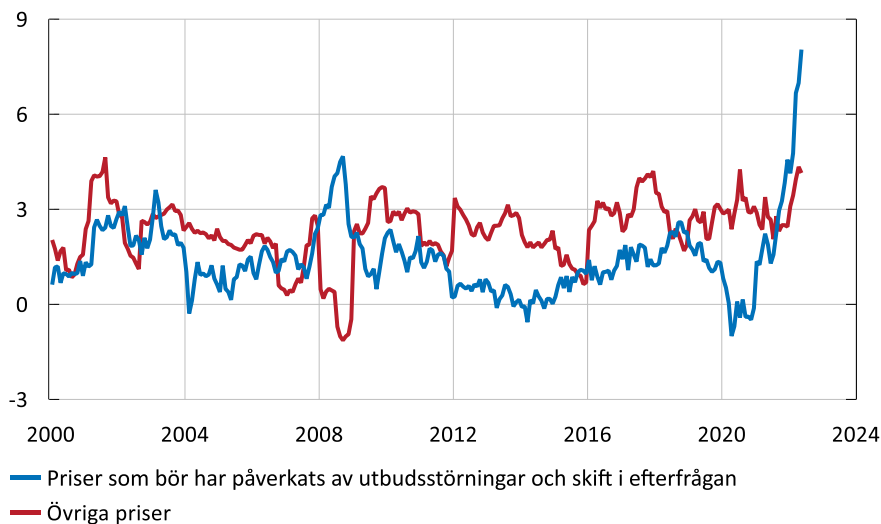
priser har stigit samtidigt i olika sektorer kan det finnas ett uppdämt behov av att höja priserna även om det egentligen inte är motiverat av de högre kostnaderna just nu.

I diagram 52 visas ett sammanvägt index av priser som med stor sannolikhet har påverkats mycket av de senaste årens globala utbudsstörningar och snabba förändringar i efterfrågan. I diagrammet visas också ett index som inkluderar priser som antagligen har påverkats i mindre utsträckning av dessa faktorer. Det senare indexet bör därför i större utsträckning fånga mer inhemska kostnader och prispåslag. Priserna är hämtade från 70 undergrupper som tillsammans utgör KPIF. I det första indexet (blå linje i diagrammet) finns alla energipriser och livsmedelspriser samt priser på de flesta övriga varor. Vissa tjänstepriser har också placerats in här, som hyror, resor, nöjen, logi och restaurangbesök. De tjänstepriserna bedöms främst ha påverkats av förändringar i efterfrågan till följd av tidigare pandemirestriktioner. Vikten för dessa varor och tjänster utgör nära 80 procent av KPIF. I det andra indexet (röd linje i diagrammet) finns merparten av tjänstepriserna och några varupriser på till exempel tidningar och läkemedel som inte bedömts ha påverkats lika mycket av den internationella kostnadsökningen. Vikten för de priserna, som också är listade i tabell 1 nedan, uppgår till drygt 20 procent i KPIF.

Sorteringen är visserligen trubbig, men diagrammet indikerar ändå att även priser som inte är direkt kopplade till högre kostnader och insatsvarupriser stiger nu. Det i sin tur tyder alltså på att prisökningarna sprider sig.

Diagram 52. Priser som bör ha påverkats av högre internationella kostnader samt övriga priser

Årlig procentuell förändring

Anm. Vikten för priser som bör ha påverkats av de senaste årens högre kostnader, högre insatsvarupriser och skift i efterfrågan uppgår till 79,6 procent. Vikten för övriga priser uppgår till 20,4 procent.

Källor: SCB och Riksbanken.

Tabell 1. Priser som bör ha påverkats i mindre utsträckning av högre kostnader

Vikt		Vikt	
3,4	Kapitalstocksindex (boende)	0,7	Hälso- och sjukvårdsvaror
2,8	Begravning, försäkring, bank, utbildning	0,7	Egnahem: Tomträtt, fastighetsskatt
2,1	Teletjänster	0,6	Egnahem: Reparationer, varor
1,9	Bilbesiktning, körskola, bilförsäkring	0,5	Tidningar och tidskrifter
1,8	Läkarvård	0,4	Böcker
1,5	Personlig hygien, tjänster	0,4	Egnahem: Försäkringsavgifter
1,1	Läkemedel	0,4	Reparation, hushållstjänster
1,0	Egnahem: Vatten, avlopp, renhållning	0,1	Post
0,9	Tandläkararvode		

Anm. Vikt avser vikten i KPIF i procent. Summan av dessa vikter uppgår till 20,4 procent i KPIF.

Källor: SCB och Riksbanken.

Riksbanken följer pris- och lönebildningen noga

Det kan finnas en tendens att man nu "passar på" att höja priser, eftersom en prishöjning inte sticker ut på samma sätt som när inflationen är låg. Ett tecken på det är att lönsamhetsomdömet bland företagen i näringslivet enligt Konjunkturbarometern har ökat och är på en hög nivå. Trots att kostnaderna för många företag har ökat snabbt har företagen ändå höjt lönsamheten genom att föra över kostnadsökningarna, och mer än så, till konsumentledet. Ett sådant beteende kan, om det fortsätter, förlänga perioden med hög inflation.

Uppgången i de mer långsiktiga inflationsförväntningarna, enligt Kantar Sifos Prosperaundersökning, är tydlig, men det finns ännu inte några konkreta tecken på snabbt stigande löner i statistiken. Enligt Riksbankens företagsundersökning vittnar vissa företag om stigande lönekostnader och att arbetsökande nu försöker få högre löner för anställning som kompensation för den högre inflationen. Det kan vara ett första tecken på andrahandseffekter och på att pris- och lönebildningen har påverkats.³¹ I Riksbankens prognos antas att förhandlingarna mellan arbetsgivarorganisationer och arbetstagarorganisationer och den lokala lönebildningen resulterar i att lönerna ökar något snabbare än under de senaste åren, men att andrahandseffekterna på lönebildningen blir begränsade.

Om inflationen biter sig fast i pris- och lönebildningen kommer perioden med hög inflation att förlängas. Det försvårar planeringen för hushåll och företag, vilket kan dämpa investeringarna och tillväxten på sikt. Det skulle även innebära att penningpolitiken behöver stramas åt mer. Hur inflationen utvecklas på lite längre sikt beror till stor del på hur företagens och hushållens inflationsförväntningar påverkas. Och detta beror i sin tur på hur penningpolitiken utformas. Riksbanken analyserar löpande hur pris- och lönebildningen utvecklas och kommer att anpassa penningpolitiken så att inflationen hamnar nära målet.

³¹ Se "Alla pratar om problemen, ingen om hur bra det går", *Riksbankens företagsundersökning*, maj 2022, Sveriges riksbank.